

Fedeles Tamás

Az erdélyi egyházmegye és az Apostoli Kamara Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején

A *Reverenda Camera Apostolica* a pápai Kúria egyik legősibb hivatala, amely az évszázadok folyamán a Szentszék gazdasági, politikai jellegű és bíraskodási feladatokat ellátó központi orgánumává, valamint az Egyházi Állam legfelső kormány szervévé fejlődött.¹ XXII. János pontifikátusa (1316–1334) idején került sor a pápai pénzügyi igazgatás átfogó reformjára, ekkor épült ki a rezervációkon, szervíciumokon, tizedeken *spolium*okon és egyéb adófajtákon nyugvó szigorú fiskális rendszer. Az átalakítás részeként újjászervezték a kamarai könyv- és számvitelt, valamint a korábbi időszakban még gyakran változó adószedési körzetek határait is véglegesítették. A nagy nyugati egyházzsukadást (1378–1417) követő reformok nyomán a hivatal a nyugati kereszténység teljes területére, így a Magyar Királyságra is kiterjedő kormányzati hatalommal rendelkező szervezetté vált mind a *spiritualiák*, mind pedig a *temporaliák* terén.² Tanulmányomban az Apostoli Kamara és az erdélyi egyházmegye közötti legfontosabb érintkezési pontokat tekintem át az 1387–1437 közötti fél évszázadban az alábbi területekre összpontosítva: 1) az adófizetés, 2) az *ad limina* látogatások, végül pedig 3) a kúriai papszentelések.

Szervíciumok és *annaták*

Az egyházi javadalmakra kirótt adónemek közül a vizsgált időszakban a prelátusokat terhelő *servitium*, valamint a kisebb javadalmásokra kivetett *annata* érintette a magyar papságot. A pápa és a Bíborosi Kollégium által közösen adományozott, illetőleg megerősített püspöki és nagyobb apái

Fedeles Tamás (1974) – történész, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Történettudományi Intézet; tudományos főmunkatárs MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, fedeles.tamas@pte.hu

A tanulmány az MTA TKI támogatásával készült az MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban.

¹ Az intézményre vonatkozó néhány alapvető munka a teljesség igénye nélkül: Adolf Gottlob: *Aus der Camera Apostolica des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des päpstlichen Finanzwesens und des endenden Mittelalters*. Innsbruck 1889; Guglielmo Felici: *La Reverenda Camera Apostolica. Studio Storico-Giuridico*. Roma 1940; Niccolò Del Re: *La Curia Romana. Lineamenti Storico-Giuridici* (Sussidi Eruditi 23). Roma 1970³, 295–309; Ruggerio Maria Grazia Pastura: *La Reverenda Camera Apostolica e i suoi archivi (secoli XV–XVIII)* [con contributi di Paolo Cherubini, Luigi Londei, Marina Morena e Daniela Sinisi]. Roma 1984; Paolo Cherubini: *Mandati della Reverenda Camera Apostolica (1418–1802)*. (Ministerio per i Beni Culturali e Ambientali, Quaderni della rissagna degli Archivi de Stato 55. Arhivio di Stato di Roma). Roma 1988. – Rövid magyar nyelvű összefoglalása: *Cameraria Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. I. Obligaciones, Solutiones. Feltárta, szerkesztette és közreadja Lukács József – Tusor Péter – Fedeles Tamás – Nemes Gábor, (Collectanea Vaticana Hungariae vol. I/9–10). Bp.–Róma 2014. XXV–XXXIX.

² Clemens Bauer: *Epochen der Papstfinanz*. Historische Zeitschrift 138 (1928). 459–465; John E. Weakland: *Administrative and Fiscal Centralization under Pope John XXII, 1316–1334*. Catholic Historical Review 54 (1968) 39–54, 285–310; William Edward Lunt: *Papal Revenues in the Middle Ages, I–II*. New York 1934; Daniel Williman: *Letters of Etienne Cambarou, Camerarius Apostolicus (1347–1361)*. Archivium Historiae Pontificae 15 (1977). 195–215.

benefíciumok (*beneficia consistorialia*) után, amelyeknek éves jövedelme meghaladta a 100 kamarai forintot, a 13. századtól *servitium communé*t kellett fizetni. A befizetendő díjtétel egyenlő, 50–50%-os arányban oszlott meg a *Camera Apostolica* és a Bíborosi Kollégium Kamarája között.³ A kezdeti időszakban a szervícium összege az adott javadalom – becslés alapján (*communi extimatione*) meghatározott – éves jövedelmének egyharmadát tette ki, majd a nagy nyugati egyházszakadást követően ez az arány megközelítőleg ötöd-hatod részre csökkent.⁴ Az említett kinevezési illetéken felül egy további díjtételt, amely öt különböző részből tevődött össze (*quinque servitia*), s a 15. század elejétől *servitia minuta* néven állandósult a pápai adókönyvekben, is be kellett fizetniük az újonnan kinevezett prelátusoknak a Kamarába. Ennek az összegét a bíborosok létszáma határozta meg: annál magasabb volt a fizetendő díj, minél kevesebb kardinális volt jelen a javadalom adományozásakor konzisztóriumon.⁵ Ennek szemléltetésére lássuk a Zsigmond-kor egyik híres-hírhedt főpapjának, Lépes György püspöknek (1427–1442)⁶ az esetét. Az erdélyi püspökség elnyerését (1427) követően 1500 kamarai aranyforint teljesítését vállalta *commune servitium* címén. Az összegből 750–750 forint illette a *Camera Apostolicá*t, valamint a Bíborosi Kollégiumot. Minthogy kinevezésekor 15 bíboros volt jelen a konzisztóriumon, 50 forintra rúgott (= 750 : 15) egy *servitium minutum* összege.⁷ Az erdélyi püspöknek ezek alapján tehát összesen 1750 forintot kellett befizetnie szervícium címén.

A kinevező pápai bullát abban az esetben állították ki, ha az illető prelátus személyesen vagy – s ez volt az általános gyakorlat – képviselője révén kötelezte magát (*se obligare*) a kinevezési díj befizetésére (*solutio*).⁸ A kötelezettségvállalásokra és a befizetésekre vonatkozó adatokat a Vatikáni Apostoli Levéltár *Obligaciones et Solutiones* sorozatának kötetei tartalmazzák.⁹ A teljesítéseket emellett a bevételeket és a kiadásokat dokumentáló *Introitus et Exitus* regisztersorozat volumeneiben is rögzítették.¹⁰

A kisebb egyházi benefíciumok (káptalani javadalmak, plébániák, kápolna- és oltárrektorátusok) adományozása a Bíborosi Kollégium jóváhagyásától függetlenül történt (*beneficia non consistorialia*), azaz kizárólagosan a pápa hatáskörébe tartozott. Az újonnan kinevezett javadalmas az elnyert stallum éves bevételének felét volt köteles az Apostoli Kamarába befizetni.¹¹

³ Adrien Clergeac: *La curie et les bénéficiers consistoriaux. Étude sur les communes et menus services, 1300–1600*. Paris 1911. 1–43. – A Szent Kollégium kamarájára lásd Paul Maria Baumgarten: *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit von 1295 bis 1437*. Leipzig–Berlin 1897.

⁴ Emil Göller: *Der Liber Taxarum der päpstlichen Kammer*. Rom, 1905; Hermannus Hoberg: *Taxae pro communibus servitiis. Ex libris obligationum ab anno 1295 usque ad annum 1445 confectis*. (Studi e Testi 144). Città del Vaticano 1949, X–XII. Vö. Fedeles Tamás: *A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában*. = „*Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris*” Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila, Pósan László. Debrecen 2014. 189–204, itt: 201–203.

⁵ Karl Henrik Karlsson: *Die Berechnungsart der Minuta Servitia*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 18 (1897). 582–587.

⁶ Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Kvár 1922. 329–353.

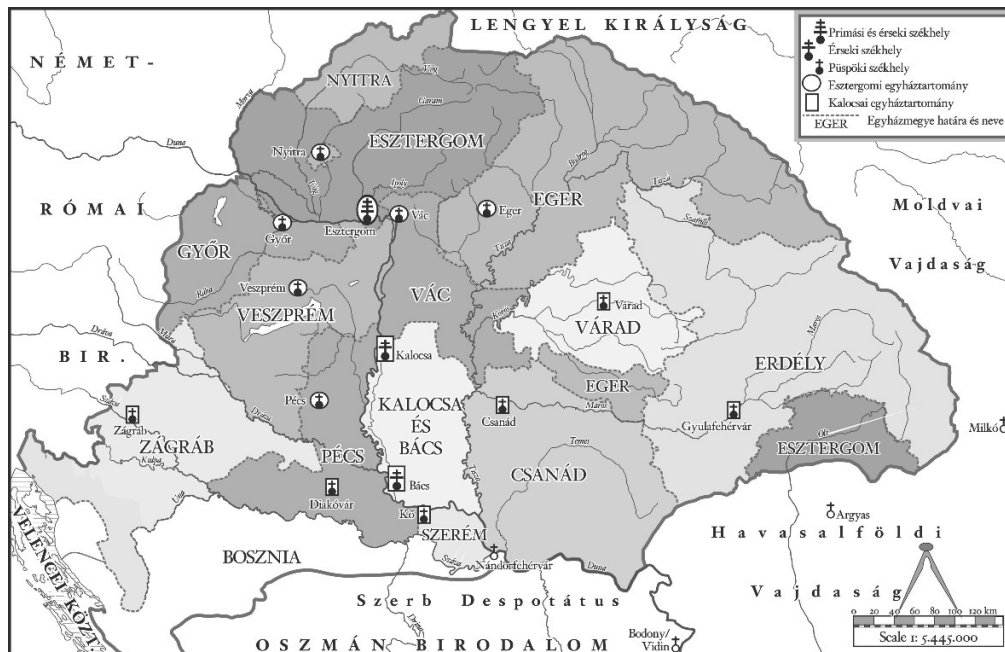
⁷ *Cameralia i. m.* I, n. 172.

⁸ Hoberg: *i. m.* XIV–XV.; Markus A. Denzel: *Kurialer Zahlungsverkehr im 13. und 14. Jahrhundert. Servitien- und Annatenzahlungen aus dem Bistum Bamberg*. (Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte 42). Stuttgart 1991. 87.

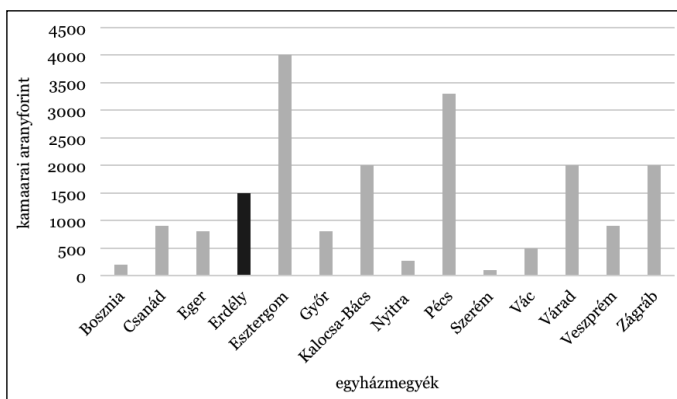
⁹ Karl August Fink: *Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände und ihre Erforschung*. (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom, 20), Rom 1951, 51; Leonard E. Boyle: *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*. Toronto 1972. 43. – A sorozat magyar vonatkozásaira lásd *Cameralia i. m.*

¹⁰ Boyle: *i. m.* 43.

¹¹ Johann Peter Kirsch: *Die Annaten und ihre Verwaltung in den zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*. Historisches Jahrbuch 9 (1888). 300–312, itt: 302; Uő: *Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des XIV. Jahrhunderts*. (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 9). Paderborn 1903. X–XVIII.

1. térkép. A 15. századi magyar egyházszerkezet

1. ábra. A magyar egyházmegyék commune servitiuma (1418–1437)

Eme adónem dokumentálására V. Márton pápa (1417–1431) reformjai nyomán két új regisztersorozatot vezettek be *Libri annatarum* és *Libri quitantiarum* címmel.¹²

Az erdélyi püspöki méltóság elnyerését követően a Kamarába fizetendő illeték összege korszakunkban 1500 kamarai aranyforintra rúgott, amely – az ötös szorzót alkalmazva – éves szinten legalább 7500 forintos bevételt feltételez. A 14 magyar egyházmegye közül az erdélyi ezek alapján a hatodik leggazdagabb püspökségnek számított.¹³

Összesen nyolc személy került az erdélyi egyházmegye élére Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt (1387–1437), s közülük valamennyien kötelezettséget vállaltak a szervícium befizetésére.¹⁴ Rajtuk kívül még egy személy, Laki János erdélyi választott püspökként kötelezte magát a kinevezési illeték kiegyenlítésére,¹⁵ azonban ő végül mégsem nyerte el a méltóságot, így természetesen fizetnie sem kellett.¹⁶

1. táblázat. Az erdélyi püspökök szervíciumbefizetései¹⁷

Püspök	Obligatio	Solutio	Hátralék
Knoll Péter	1768	929	839
Jánoki Demeter	1708	524	1184
Maternus	1788	55	1733
Miklós	1875	0	1875
Upori István	1841	1418	423
Pálóci György	1697	789	908
Csanádi Balázs	1841	1841	0
Lépes György	1750	1650	100
Összesen	14268	7206	7062

¹² Körmendy József: *Annatae e regno Hungaria provenientes in Archivo Secreto Vaticano 1421–1536.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 21). Bp. 1990; Cameralia i. m. II, 153–296; Fedeles Tamás: *Az Apostoli Kamara középkori nyugtái. = Magyarország és a római Szentszék. (Források és távlatok.)* Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk. Tumor Péter, (Collectanea Vaticana Hungariae 8). Bp.–Róma 2012. 11–25.

¹³ Erre lásd Fedeles: *A Camera Apostolica i. m.* 202–203. 1. táblázat.

¹⁴ A korszak erdélyi püspökeire lásd *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series I–VIII*, ed. Guilelmus Van Gulik – Conradus Eubel – Patricius Gauchat – Ludovicus Schmitz-Kallenberg – Remigius Ritzler – Priminus Seffrin, Monasterii–Patavii 1913–1978, I, 492–493, II, 254; Temesváry: i. m. 211–353; Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1437. I–II.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5), Bp. 1996. I. 68–71; *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia.* Összeállította: Jakubinyi György. Kvár 2010³. 25–26; Fedeles Tamás: *Az uralkodó, a Szentszék és a magyar főpapok Luxemburgi Zsigmond korában. = Mesterek és Tanítványok 2. Tanulmányok a bölcsészeti- és társadalomtudományok területéről.* Szerk. Czeferner Dóra, Böhm Gábor, Fedeles Tamás. Pécs 2018. 81–146, itt: 118–121.

¹⁵ 1402. március 2.: *Cameralia i. m.* I, n. 122.

¹⁶ 1390 és 1402 között az erdélyi székeskáptalan prépostja, az erdélyi püspökséget csak névleg viselte. A pápa a szerémi püspökség élére helyezte át, azonban azt sem tudta elfoglalni. Vö. C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437.* (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4). Bp. 2013. 37.

¹⁷ Az adatokat lásd: *Cameralia i. m.* I, n. 100, 103, 112, 121, 122, 124, 149, 158–159, 172, 496, 502a, 503–504, 510, 542–543, 559, 565, 574, 592, 598, 611–612, 632–632a, 635–635a.; Archivio Apostolico Vaticano (=AAV) Camera Apostolica (=Cam. Ap.), Obligationes et Solutiones. 52, fol. 156r-v.

A püspökök által vállalt és ténylegesen teljesített befizetések között mintegy 50%-os eltérést tapasztalunk. Csupán egyetlen főpap, Csanádi Balázs tett eleget maradéktalanul kötelezettségének, s három részletben összesen 1841 aranyforintot fizetett be kinevezési díjként (1424).¹⁸ A Budai Nagy Antal vezette erdélyi parasztfelkelés kapcsán hirhede vált Lépes György fizetési hajlandósága is példaértékű volt, hiszen az előírt summa 94%-át eljuttatta Rómába (1427–1428).¹⁹ Upori István esetében pedig a befizetés aránya meghaladta a 77%-ot (1401, 1403, 1407).²⁰ A lengyel származású Miklós volt az egyetlen a prelátusok közül, aki egyetlen forintot sem fizetett be. Ennek hátterében mindössze egy évig tartó (1400–1401), a királyi hatalom válságának idejére eső méltóságviselése állhat, s maga Miklós is e zavaros időszakban vesztette életét.²¹ A püspöki székben az őt követő Upori Istvánnak, aki Luxemburgi Zsigmond ellenzékéhez tartozott, így nemcsak saját szerviciumának, hanem elődei, így Miklós hátralékának kiegyenlítését is vállalnia kellett.²² Más kérdés, hogy ezt végül nem teljesítette.

A főpapok az általános gyakorlatnak megfelelően több részletben tettek eleget fizetési kötelezettségeiknek. Knoll Péter pedig egy ízben (1390) fizetési haladékot is kapott.²³ Az alkalmanként befizetett összegek 55 és 1000 aranyforint között szóródnak.

A püspökségek mellett a jelentősebb anyagi háttérrel rendelkező apátságok is szervicium-kötelesek voltak. A középkori Erdély területén a kolozsmonostori Benedek-rendi monostor tartozott ezek közé, amelynek vezetőjeként Albeni Henrik, a későbbi pécsi püspök (1421–1444)²⁴ fizetett három alkalommal (1419) összesen 62 forintot.²⁵

A kisebb értékű javadalmak után fizetendő annatákkal kapcsolatban mindössze két személyre vonatkozóan rendelkezünk információval. Mérai Barnabás az általa elnyert, 60 forintos éves bevételre becsült erdélyi kanonoki stallum után vállalta az adófizetést (1422),²⁶ ennek teljesítéséről azonban nem maradtak fenn adatok. Becskereki Miklós váradi és erdélyi kanonok esetében pedig csupán a befizetéssel kapcsolatos források maradtak korunkra. Ő az előírt határidőig nem teljesítette vállalt kötelezettségét, ezért exkommunikáció veszélye fenyegette, amelyet végül Conradus Cardini de Florentia váradi prépost, apostoli kollektor révén teljesített, összesen 60 forint befizetésével sikerült elhárítania (1425).²⁷

Mind az obligációk, mind pedig a befizetések terén két lehetőség állt az erdélyi javadalmaskor rendelkezésére: egyrészt személyesen, másrésztől pedig meghatalmazottak útján teljesíthették ez irányú kötelezettségüket. A korszakban mindössze egyetlen személy, Jánoki Demeter püspök utazott személyesen a pápai Kúriába, s vállalta (*personaliter promisit*) a szervicium befizetését (1391).²⁸ A prokurátorok általában okirattal igazolták küldetésüket az Apostoli Kamarában.

¹⁸ *Cameralia i. m.* I, n. 609, 611–612.

¹⁹ Uo. I. n. 632–632a, 635–635a.

²⁰ *Cameralia i. m.* I. n. 559, 565, 574.

²¹ Stanisław A. Sroka: *Polen auf Bischofsstühlen in Ungarn zur Zeit Sigismunds von Luxemburg. = Das Zeitalter König Sigismund in Ungarn und im deutschen Reich*, Hg. v. Tilmann Schmidt und Péter Gunst. Debrecen 2000. 173–180, itt: 176–177.

²² *Cameralia i. m.* I. n. 121.

²³ Uo. n. 500.

²⁴ Személyére lásd Fedeles Tamás: *A 14. század derekától Mohácsig. = A középkor évszázadai (1009–1543)*. Szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József (A Pécsi Egyházmegye története I). Pécs 2009. 109–154, itt: 120–123.

²⁵ AAV Cam. Ap. Introitus et Exitus vol. 379. fól. 12r; *Cameralia i. m.* I, n. 580b, 581–582.

²⁶ Uo. II. n. 1117.

²⁷ AAV Cam. Ap. Intr. et Exit. vol. 383, 9r-v; *Cameralia i. m.* II, n. 1144, 1146.

²⁸ *Cameralia i. m.* I. n. 103.

A fentebb említett Konrád váradi prépost például István fia Tamás erdélyi egyházmegyes klerikus (*clericus coniugatus*) közjegyző által kiállított oklevéllel képviselte Csanádi Balázs püspököt (1424).²⁹ A *Camera Apostolica* erdélyi egyházmegyes ügyfeleinek meghatalmazottjai között – az általános gyakorlatnak megfelelően – a helyi és a környező egyházak kanonokjai mellett esetenként feltűntek a pápai udvar alkalmazottai is. Köztük találjuk Baldassare Cossa bolognai esperest, pápai kamarást, a későbbi XXIII. János ellenpápát (1410–1415), aki Upori püspök nevében fizetett be 1000 forintot (1401).³⁰ Úgyszintén lehetőség kínálkozott az országban tartózkodó kollektoroknál vagy pápai legátusoknál a befizetésekre, ami további költségektől kímélte meg az újonnan kinevezett főpapokat. Jóllehet a Nápolyi László ellenkirály támogatására az országba érkező Angelo Acciaioli bíboros-legátus felhatalmazást kapott a főpapok szerviciumainak beszédésére (1403) is,³¹ végül egyetlen magyar főpap sem törlesztette nála tartozásait.

Az erdélyi püspökök egyre inkább a bankházak biztosította hiteleket használták a vizsgált időszakban, amely a korszak általános tendenciáihoz illeszkedett. Ez egyebek mellett talán azzal magyarázható, hogy kinevezésük idején magától értetődően még nem rendelkeztek egyházmegyjük jövedelmeivel, tehát szükségük lehetett a kreditre. Különösképpen akkor terhelte meg a büdzsét az illetékfizetés, amikor az elődök elmaradt *servitiumait* is az újonnan kinevezett főpapnak kellett megfizetnie. A befizetések mintegy 60%-a pénzintézetek közreműködésével valósult meg. A korszakban a jelentős firenzei, elsősorban a Medici és a Spini bankok szolgáltatásait vették igénybe az erdélyi főpapok.³²

Ad limina látogatások

A Szent Péter és Szent Pál apostolok küszöbéhez járulás fogalma a római zarándoklatokkal fonódott össze. Részint ebben gyökerezik az ókeresztény időszaktól kialakult gyakorlat, mely szerint a metropolitáknak, püspököknek, valamint a Szentszék joghatósága alá tartozó, kiváltságos (*exempt*) egyházi intézmények vezetőinek bizonyos időközönként fel kellett keresniük a pápát. Ezen alkalmak során az apostolfeljedelmek relikviái előtti tisztelet kifejezése mellett megerősítették a római egyház vezetőjéhez fűződő kapcsolatukat, valamint beszámoltak egyházmegyjük állapotáról. Mindez hamarosan azzal egészült ki, hogy bemutatkozó látogatásuk alkalmával ajándékokat is adtak a Szentatyának. Az évszázadok során a *visitatio ad limina apostolorum* a római zarándoklat és az adományok felajánlása kötelezővé

²⁹ Uo. I. n. 158.

³⁰ „per manus Baldassaris Casse (!), archidiaconi Bononiensis domini nostri pape cubicularii”: uo. I. n. 559.

³¹ Uo. I. n. 566. – Legátusi kinevezésére és további felhatalmazásaira lásd *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár*. Series I, tom. I–VI. Budapestini 1887–1891. I/4, 531–563.

³² A korszak firenzei–magyar gazdasági, kereskedelmi és családi kapcsolataira lásd Teke Zsuzsa: *Firenzei kereskedőtársaságok, kereskedők Magyarországon Zsigmond uralmának megszilárdulása után 1404–1437. Századok* 129 (1995). 195–214; Arany Krisztina: *Firenzei kereskedők, bankárok és hivatalviselők Magyarországon (1370–1450)*. Fons 14 (2007). 483–549; Uő: *Apák, fiúk, fivérek, üzleti partnerek. A XV. század első felében Magyarországon dolgozó firenzei családok együttműködési formái*. Fons 16 (2009). 157–190; legújabban: Katalin Prajda: *Network and Migration in Early Renaissance Florence, 1378–1433. Friends of Friends in the Kingdom of Hungary*. (Renaissance History, Art and Culture). Amsterdam 2018.

vált a részegyházak előljárói számára.³³ E kötelezettségnek két formája alakult ki: a *visitatio verbalis*, amelyhez nem kapcsolódott felajánlás, valamint az adománnyal, később pedig fizetési kötelezettséggel összekapcsolt *visitatio realis*. Az utóbbi esetben befizetett összeg fele a *Camera Apostolica*-ba, míg a másik fele a bíborosi kollégium kincstárába került.³⁴ 1417 után valamennyi püspök pápai megerősítése egyúttal az *ad limina* látogatás kötelezettségét vonta maga után.³⁵ A 14. századtól kezdődően a Magyar Királyság prelátusainak – a nyugati kereszténység főpapjainak túlnyomó részéhez hasonlóan – mindössze *visitatio verbalis*-t kellett tenniük, amit kivétel nélkül meghatalmazottak útján teljesítettek. Ami a magyar egyháziak vizitációinak gyakoriságát illeti, már az 1230 körül kialakult gyakorlat szerint a részegyházak azon csoportjához tartoztak, amelyek *ordinarius*ainak két évente (*biennium*) kellett felkeresni a Szentszéket.³⁶

A vizsgált időszak vizitációit az Apostoli Kamara *Diversa Cameralia* meglehetősen heterogén iratsorozata tartalmazza.³⁷ A Luxemburgi Zsigmond regnálása idején kinevezett nyolc erdélyi püspök közül mindössze három főpap, Pálóci György (1423),³⁸ Csanádi Balázs (1427)³⁹ és Lépes György (1428, 1433)⁴⁰ *ad limina* látogatására vonatkozó információk maradtak korunkra. Mindannyian képviselők által teljesítették e kötelezettségüket. A prokurátorok között ismét feltűnt a firenzei Conradus Cardini váradi prépost neve, aki ezúttal is Csanádi Balázst képviselte. Mindazonáltal ez nem meglepő, ugyanis ő 1418-tól apostoli kollektorként tevékenykedett a Magyar Királyság területén. 1420 és 1427 között összesen tíz magyar klerikust képviselt az Apostoli Kamara hivatalában, s ezzel a korszak egyik legaktívabb magyar prokurátorának tekinthető.⁴¹

Kúriai promóciók

A *Respublica Christiana* központja, Róma a korai időszaktól kezdve fontos szerepet játszott a klerikusszentelések kapcsán, ugyanis a keresztény Európa valamennyi szegletéből, így a Kárpát-medence területéről is érkeztek olyanok, akik az Örök Városban kívánták az egyházi rend szentségének egyes fokozatait felvenni. A kúriai promóciók – a hivatalos szóhasználat szerint ugyanis az egyházi ordó egyes grádusaira a jelölteket előmozdították, amelyet a latin *promovere* igével

³³ Dominique le Tourneau: *Visite ad limina*. = *Dizionario storico del papato* I–II, a cura di Levillain, Philippe. Milano 1996. II. 1547–1548; Ludwig Schmutge: *Visitatio Liminum*. = *Lexikon des Mittelalters*. Bd. VIII. München 1997. 1748.

³⁴ Johann Pater: *Die bischöfliche Visitatio liminum SS. Apostolorum*. Eine historisch-kanonistische Studie. Paderborn 1914. 62; Lunt: *i. m.* I. 91–93.

³⁵ Pater: *i. m.* 80–81.

³⁶ Fedeles, Tamás: *Ad limina beatorum Petri et Pauli apostolorum: Magyar prelátusok szentszéki látogatásai a középkorban*. = *Hadi és más nevezetes történetek: Tanulmányok Vészprémy László tiszteletére*. Szerk. Kincses Katalin Mária. Bp. 2018. 117–132. itt: 120–121.

³⁷ Germano Gualdo: *Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi – I Registri Vaticani I Registri Lateranensi – Le „Rationes Camerae” – L'Archivio Consistoriale*. (Collectanea Archivi Vaticani 8). Città del Vaticano 1989. 315–331; Ursmer Berlière: *Inventaire analytique des Diversa Cameralia Vaticanes au point de vue des anciens diocèses de Cambrai, Liège, Théroouanne et Tournai*. Rome–Namur 1906.

³⁸ AAV, Cam. Ap., *Diversa Cameralia* vol. 7. fol. 148v.

³⁹ Uo. vol. 11. fol. 118v–119r.

⁴⁰ Uo. vol. 11. fol. 171v; vol. 17. fol. 194r.

⁴¹ Konrád pályafutására lásd Fedeles Tamás: *Firenze–Várad–Róma. Conradus Cardini de Florentia pályájának kontúrjai*. = *A pécsi ruszisztika szolgálatában. Bebesi György 60 éves*. Szerk. Bene Krisztián, Huszár Mihály és Kolontári Attila. Pécs 2018. 110–146.

jelöltek – a 14. század végétől egészen a 16. század elejéig kizárólag az Apostoli Kamara hatáskörébe tartoztak, következésképpen e központi szervezet vezető kamarás ellenőrzése alatt állt a teljes római szentelési eljárás.⁴² V. Márton kúriai reformjaihoz illeszkedően az ordinációkra vonatkozó alapvető információkat a *Camera Apostolica* egy önálló regisztersorozatában, a *Libri formatarum* kötetekben rögzítették 1425-től kezdődően 1524-ig bezárólag.⁴³ A Kamara illetékességi köre kiterjedt az írásbeli szentelési engedélyek (*littera dimissoria*) kiadására is, amelyek lehetővé tették a jelöltek számára, hogy bármely katolikus főpaptól felvegyék az egyházi rend szentségének kívánt fokozatait. 1426 és 1437 között az említett sorozat első két volumenében 59 magyar személy nevét jegyezték fel a kamarai jegyzők.⁴⁴ Közülük 31 fő vette fel az egyházi ordó kisebb-nagyobb fokozatait, míg 28 klerikus számára szentelési engedélyt állítottak ki a hivatalban. Köztük találjuk az egyetlen, az erdélyi egyházmegye területéről, közelebbről az egykori Fehér vármegyében található Berve (ma *Berghin* Romániában) faluból származó Miklós fia Tamás akolitust.⁴⁵ Ő egy lengyel klerikustársával közösen kapott szentelési engedélyt (1426),⁴⁶ azonban promóciójára vonatkozó ismeretekkel nem rendelkezünk. Mindazonáltal a *Curia Romaná*ban a korszakban számos erdélyi egyházmegyes promóciójára kerülhetett sor, amelyet az erre vonatkozó szupplikációk tesznek kétségtelenné. 1428 decembere és 1430 februárja között ugyanis 23, az erdélyi püspökség területéről érkező klerikus, közöttük *Laurentius de Septemcastris* kérte a kúriai promóció lehetőségét.⁴⁷ A *Libri formatarum* korunkra maradt 14 kötetének vizsgálata is az erdélyi klerikusok mobilitására hívja fel a figyelmet, ugyanis a kamarai szenteléseken részt vevő, valamint a hivaltól promóciós engedélyt nyerő 783 magyar 15%-a, összesen 118 fő származott az erdélyi *diocesis* területéről.⁴⁸

Összegzés

A felvázoltak alapján megállapítható, hogy a római Kúria egyik legfontosabb kormányiszerve, az Apostoli Kamara és az erdélyi egyházmegye között folyamatos volt a kapcsolattartás a vizsgált korszakban. A Kamara, illetőleg a további kúriai hivatalok, így a *Cancellaria*, a

⁴² Andreas Rehberg: *L'affluenza di ordinandi a Roma alla vigilia della riforma luterana*. = *La papauté à la Renaissance*. Eds. Florence Alazard – Frank La Brasca. Paris 2007. 167–249; Ludwig Schmutz: *Zum römischen „Weihetourismus“ unter Papst Alexander VI. (1492–1503)*. = *Europa e Italia. Studi in onore di Giorgio Chittolini* (Reti medievali e-book 15). Firenze 2011. 417–436; Kirsi Salonen – Jussi Hanska: *Entering a Clerical Career at the Roman Curia, 1458–1471*. (Church, Faith and Culture in the Medieval West). London – New York 2016.

⁴³ Ludwig Schmitz(-Kallenberg): *Die Libri Formatarum der Camera Apostolica*. Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 8 (1894). 451–472; Zdeňka Hledíková: *Libri formatarum – una fonte conosciuta ma non scoperta*. Bollettino dell'Istituto storico Ceco di Roma 5 (2006). 35–60; Fedeles Tamás: *A magyar közévszázadi egyházak ismert forrása. A Libri formatarum és bejegyzései*. = *Laborator Assiduus. A 70 éves Zombori István köszöntése*. Ed. by Somorjai Ádám, Somorjai Gabi. Bp. 2019. 149–166.

⁴⁴ AAV Cam. Ap. Libri formatarum vol. 1. fol. 15v–16v, 17v–18r, 23r, 37r–38v, 40r, 41r, 43r–46r, 49rv, 52r, 53–54r; vol. 2, fol. 8r–9v, 11r, 12r, 15r, 20v–21r, 24r, 45rv, 49r.

⁴⁵ Györfly György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp. 1963–1998. II. 134; Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Szerk. Kollányi László – Sallay Ágnes. Bp. 2001. 2FH7.

⁴⁶ AAV Cam. Ap. Libri formatarum vol. 1., fol. 18r.

⁴⁷ Lukacsics Pál (szerk.): *XV. századi pápák oklevelei*. I–II. (Monumenta Hungariae Italica 1–2), Bp. 1931–1938. I. n. 1042–1043, 1050, 1055, 1076, 1078, 1099, 1102, 1124, 1127, 1130, 1164, 1180, 1185, 1190, 1194, 1216, 1237, 1352.

⁴⁸ Fedeles Tamás: „*Ad omnes sacros ordines promoveri*”. *Győri egyházmegyék római szentelési ügyei a késő középkorban*. Arrabona 53–56 (2015–2018) 77–144, itt: 93.

Dataria és a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* hivatalainak magyar ügyfelei, valamint a Kárpát-medencéből az Örök Városba utazó zarándokok saját ügyeik intézésén túl fontos szerepet játszottak a *centrum* és a *periféria* közötti információáramlásban is. A kommunikáció e formája pedig a középkor későbbi évtizedeiben is meghatározó maradt.

The Transylvanian Diocese and the Apostolic Chamber during the Reign of King Sigismund of Luxembourg

Keywords: Apostolic Chamber, Transylvanian Diocese, papal taxation, ordination at the Roman Curia, ad limina visitations

The *Reverenda Camera Apostolica* was one of the most ancient offices of the Papal Curia which, throughout the centuries, evolved into a central organ of the Holy See, carrying out economic, political and judicial functions, and ultimately had become the supreme governing body of the Papal State. Under the pontificate of Pope John XXII, an extensive reform was introduced in the board of finance, establishing a strict fiscal system based on reservations, *servitia*, tithes, *spolia* and other means of taxation. As part of the transformation, bookkeeping and accountancy was reorganized and the boundaries of the taxation districts, which had an often-changing character in earlier times, were also to be concluded. On account of the reforms following the Great Western Schism (1378–1417), the office developed into an organisation possessing such a governance power which extended to the entire Western Christendom, thus to the Kingdom of Hungary regarding both temporal and spiritual matters as well. In my paper I am to review the most important points of presence between the Apostolic Camera and the Transylvanian Diocese in the span of half a century from 1387 to 1437 focusing on the following fields: 1) taxation, 2) the *ad limina* visitations, and finally, 3) ordination of priests in the *Curia Romana*.